

ԳՐԲԵՐԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

«ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍՅԱՆ
ՉՈՐՐՈՐԴ ԿՈՆՖԵՐԱՆՍԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ»

1972 թվականի հոկտեմբերի 3—7-ը Երևանում տեղի ունեցավ Գիտության պատմության անդրկովկասյան IV կոնֆերանսը՝ նվիրված ՍՍՀՄ կազմավորման 50-ամյակին: Կոնֆերանսի աշխատանքներին մասնակցեց Ադրբեյջանի, Հայաստանի, Վրաստանի, ինչպես նաև Մոսկվայի, Լենինգրադի, Կիևի և միության այլ քաղաքների գիտության ավելի քան 200 պատմաբան: Եվ ահա ուսանողներն լիզով լույս է տեսել կոնֆերանսի նյութերի ժողովածուն*, ուր գետնից է պլենար ու սեկցիոն նիստերում և կողովիումներում կարդացված 95 ղեկույցում:

Կոնֆերանսի կազմակերպիչի նախագահ, Գիտության պատմության միջազգային ակադեմիայի թղթակից-անդամ, պրոֆեսոր Գ. Բ. Պետրոսյանի բացման խոսքում ընդգծվում է ՍՍՀՄ կազմավորման հեղափոխող դերը բոլոր հանրապետությունների մշակութային և տնտեսական կյանքում: Մասնավորապես, աննախընթաց ծաղկում է ապրել գիտությունը, և գիտության պատմաբանների գլխավոր խնդիրներից մեկն է ավելի խորն ուսումնասիրել և լուսարանել սովետական գիտության և տեխնիկայի զարգացման ուղիներն ու օրինաչափությունները: Այդ գործում որոշակի ներդրում ունեն անդրկովկասյան հանրապետությունների գիտության պատմաբանները, որոնք աշխատում են սերտ համագործակցության և փոխըմբռնման պայմաններում: Դրա վառ օրինակներն են ավանդական դարձած գիտության պատմության անդրկովկասյան կոնֆերանսները:

*Труды IV закавказской конференции по истории науки, Ереван, 1974.

Տպագրված է Հայկական ՍՍՀ ԳԱ պրեզիդենտ, ակադեմիկոս
վ. Հ. Համբարձումյանի ողջունի խոսքը կոնֆերանսի մասնա-
կիցաներին:

«Պլինար զեկուցումներ» խորագրի տակ զետեղված է հինգ
զեկուցում: Դ. Կ. Զիկիայի զեկուցումը նվիրված է Սովետական
Վրաստանում ֆիզիկայի զարգացման պատմությանը: Հեղինակը
համառոտակի ծանոթացնում է ատոմամիջուկի, բարձր էներգիա-
ների մասնիկների, տիեզերական ճառագայթների, պինդ մարմնի
և կիսահաղորդիչների ֆիզիկայի, քվանտային էլեկտրադինամի-
կայի, գրավիտացիայի, պլազմայի հետազոտության ուղղությամբ
հանրապետությունում կատարված տեսական և փորձարարական
աշխատանքներին:

«Նավթագիտությունը Ադրբեջանում 50 տարում (1922—1972
թթ.)» զեկուցման մեջ Շ. Ֆ. Մեխտիեր հիմնականում անդրադառ-
նալով նավթի երկրաբանության զարգացման հարցերին, նշում է
նաև նավթային հորատանցքերի հորատման և նավթագազարեր
հանքավայրերի շահագործման և նավթաքիմիայի բնագավառում
ադրբեջանցի գիտնականների նվաճումները:

Բնագիտության և տիեզերական պատմության գծով անդրկով-
կասյան հանրապետություններում տպագրված աշխատությունների
համառոտ տեսության մի փորձ է Ս. Յա. Պլոտկինի զեկուցումը,
որ հեղինակը մատենագիտական հարուստ նյութի հիման վրա
կատարում է պատմագրական վերլուծություն, միաժամանակ
անդրկովկասյան գիտության պատմաբանների ուշադրությունը
հրավիրելով այն բանի վրա, որ անհրաժեշտ է նաև քննարկել
հենց իր՝ բնագիտության և տիեզերական պատմության՝ իրեն
ինքնուրույն գիտցիպլինի զարգացման միտումները:

Արտադրության հոգևոր պոտենցիայի զարգացմանն ու գիտա-
տիեզերական հեղափոխության սոցիալական պրոբլեմներին է
նվիրված Ս. Ս. Թովմասյանի զեկուցումը:

«Սոցիալական պատմությունը և գիտության պատմությունը»
զեկուցման մեջ Ն. Ա. Ֆիզուրովսկին քննարկում է բնական գիտու-
թյունների զարգացման պատմական պրոցեսի մի քանի առանձնա-
հատկությունները, գիտական առաջադեմության գլխավոր գործոն-
ները, գիտության զարգացման և առանձին հայտնագործություն-
ների պլանավորման և կապիատեսման հարցերը:

«Գիտության տրամաբանության և մեթոդաբանության դերը
պատմագիտական հետազոտություններում» թեմայով կոլոկվիումի

զեկուցումների վերնագրերն են՝ «Տրամաբանությունը և նրա տեղը գիտությունների սիստեմում» և «Գիտության օրյակտի մոդելային պատկերումը»: Առաջինում, որի հեղինակն է Գ. Ա. Բրուսյանը, տրամաբանության գիտության առաջադրած հարցերը բաժանվում են երկու խմբի՝ ներքին և արտաքին: Ներքին հարցերի բնույթը պարզարանելիս հեղինակը հարկ է համարում տարբերել երկու մոտեցում՝ դիախրոնիկ և սինխրոնիկ: Արտաքին պրոբլեմները ենթադրում են մի կողմից տրամաբանական օրենքների և կանոնների իմացաբանական ստատուսի հարցի, իսկ մյուս կողմից՝ այլ գիտությունների հետ տրամաբանության առնչության քննարկում: Այնուհետև լուսարանվում են հիշյալ պրոբլեմների սկզբունքային կողմերը: Երկրորդ հետադոտության հեղինակը՝ Ռ. Ս. Շադուրին փորձ է անում գիտության օրյակտի վերլնթաց զարգացումը ներկայացնել գյուրըմբռնելի տարածական պատկերի ձևով՝ կոորդինատների այնպիսի համակարգում, ուր նկատի է առնվում ժամանակի զործոնը: Այդպիսի համակարգը հեղինակի ենթադրությամբ թույլ է տալիս խիստ հետևողականորեն իրականացնել դիալեկտիկական զարգացման սկզբունքը, որը գիտության օրյակտի էվոլյուցիայի պատկերման և գիտությունների դասակարգման մեթոդաբանական հիմքն է:

«Գիտնականի անհատականությունը գիտության պատմության մեջ» կոլոկվիումը ներկայացված է Ս. Հ. Հարությունյանի նույնանուն հետադոտությամբ:

XIX դարի վերջի գիտնական-երկրաբան, Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-ադամ Անդրեաս Արծրունու գիտական կենսագրությանն է նվիրված է. Գ. Մալխասյանի և Վ. Մ. Մանոյանի ղեկուցումը:

Գիտության առանձին բնագավառների պատմությունը ժողովածուում ներկայացված է ըստ համապատասխան սեկցիաների:

ԲՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՏԵԽՆԻԿԱՅԻ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍԵԿՑԻԱ

Գ. Գ. Կուլիկը «Անտիկ ատոմիզմի գաղափարի ճանաչողական ֆունկցիան» ղեկուցման մեջ ընդգծում է մտածողության ատոմիստական ոճի անբակտելի կապը գիտության զարգացման ընթացքի հետ և նրա ոչ անցողիկ էվրիստիկական բովանդակությունը: Ներկայումս ճանաչողության կարևորագույն բնագավառների (տարրական մասնիկների ֆիզիկա, տիեզերաբանություն) սահմանագծին կատարվում են «հերթական ատոմի» որոնումներ:

Այդ որոշումներում իր էվրիստիկական ֆունկցիան է պահպանում անտիկ ատոմիզմի վերացական գաղափարը:

Վ. Կ. Զալոյանի զեկուցումը նվիրված է հին աշխարհի և միջնադարի գիտական մտքի զարգացման ուղիներին: Համադրելով գիտության զարգացումը արևմուտքում և արևելքում, նա գալիս է այն եզրահանգմանը, որ արևմուտքի երկրների հետ քրիստոնեական արևելքի մշակութային կապը փիլիսոփայության զարգացման մեջ կազմել է ժառանգորդության՝ արևելքից արևմուտք զնացող մի գիծ: Դրան զուգընթաց եղել է և մի այլ գիծ, որը կապել է իրանա-արաբական աշխարհի գիտությունը արևմուտքի մշակույթի հետ: Արաբական և արաբալեզու մշակութային աշխարհը ստեղծագործաբար յուրացրել է հելլենիստական աշխարհի, ինչպես նաև Նգիպտոսի, Սիրիայի, Իրանի գիտությունը և ստեղծել է որակապես նոր գիտություն, որը հետագայում դարձավ արևմտյան երկրների սեփականությունը:

ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱՅԻ ԵՎ ՄԵԽԱՆԻԿԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՍԵԿՑԻԱ

«Միջնադարյան Անդրկովկասի մեխանիկան» զեկուցման մեջ Ա. Ն. Բոգոլյուբովը նշում է միջնադարյան Անդրկովկասի մեխանիկների և ճարտարապետների մեծ վաստակը կիրառական մեխանիկայի կազմավորման գործում:

Լ. Ի. Դովլաթովայի և Գ. Զ. Կովիևայի համատեղ զեկուցումը նվիրված է XIII դարի վերջի և XIV դարի սկզբների թավրիզցի գիտնական Կուտբեդդին Շիրազիի տրակտատում այսպես կոչված «Արիստոտելի անիվի» պարադոքսի քննարկմանը:

Ն. Մ. Մերկուլովայի զեկուցման մեջ տրվում է մեխանիկայի պատմության վերաբերյալ Ն. Ե. Ժուկովսկու մի շարք աշխատանքների համառոտ տեսությունը, և այդ աշխատանքները դիտվում են իբրև առաջին քայլ՝ գիտության պատմության մեջ գիտնական-մեխանիկների դերի լուսաբանման հարցում:

Լ. Ն. Նուրիևայի աշխատանքում քննարկվում է XIX դարում Ռ-չափանի տարածության գաղափարի զարգացման պատմությունը:

Գ. Բ. Պետրոսյանի զեկուցումը նվիրված է երկարության հին հայկական չափերին: Յուլյց տալով երկարության չափերի բացատրության հարցում որոշ հետազոտողների սխալ մոտեցումը, հեղինակը նորոպի է մեկնաբանում VII դարի հայկական աղբյուրներում եղած երկարության չափերը:

Մ. Մ. Ստեփանյանը տալիս է XIX դարի երկրորդ կեսի հայերեն մաթեմատիկական դասագրքերի ստեղծման պատմությունը:

ՖԻԶԻԿԱԶԻ ԵՎ ԱՍՏՂԱԴԻՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՍԵՆՑԻԱ

Ա. Յ. Ամատունու, Գ. Մ. Ղարիբյանի և Ռ. Ա. Սարգսյանի համատեղ ղեկուցման մեջ տրվում է Հայաստանում միջոցալին և դերմիջոցալին ֆիզիկայի ուղղությամբ կատարված հետազոտությունների վերլուծությունը:

Պ. Գ. Ասատրյանին ամփոփ կերպով տալիս է Անդրոնիկաշ-վիլու փորձարարական հետազոտությունների արդյունքները, որոնք հաստատում են հելիում—Ջ-ի երկկոմպոնենտության մասին էանդաուի տեսությունը. հեղուկ հելիումի մածուցիկությունը նրա նորմալ կոմպոնենտի մածուցիկությունն է:

Ի. Դ. Բաղդյան օրիգինալ հետազոտությունների տեսության հիման վրա վերլուծում է օպտիկական պարբերի թողունակության տեսության և սյրակտիկայի զարգացումը XIX դարում:

Ա. Բ. Վեյսովը և Ս. Ի. Կուլիկան շարադրում են Ադրբեջանում ֆիզիկական հետազոտությունների սկզբնավորման և զարգացման ընթացքը:

Լ. Մ. Գուտենիի ղեկուցման թեման է՝ «Քվանտային տեսությունների մեկնարանությունների զարգացման շուրջ»: Հեղինակը խոսում է այն դժվարությունների մասին, որ ծառանում են քվանտային էքսպերիմենտների անմիջական արդյունքների խորը տեսական մեկնարանությունների ժամանակ: Այդ դժվարությունները արտացոլում են այն հսկայական կապը, որ գոյություն ունի քվանտային պրոցեսների խորքային հատկությունների և միկրոսկոպային պայմաններում նրանց դրսևորման միջև:

Է. Լ. Դանիելյանը ծանոթացնում է Անանիա Շիրակացու կողմից քաղցեական աստղագուշակության քննադատությանը:

Ինդուկցված ճառագայթների քվանտային և դասական տեսությունների պատմությանն է նվիրված Ի. Մ. Դունսկայայի աշխատանքը: Ա. Ֆ. Կոնոնկովը լուսաբանում է անդրկոմպակսյան հանրապետություններում ֆիզիկայի պատմության զարգացման գործում Մոսկվայի համալսարանի դերը:

Պ. Ս. Կուդրյավցեր լուսաբանում է Արիստոտելի գործունեության նվազ հաստի կողմը, որ վերաբերում է գիտության պատմությանը: Արիստոտելը գիտության պատմության՝ իբրև գիտական

դիսցիպլինի հիմնադիրն է. նա մշակել է հին շրջանի գիտության պատմությունը, առաջ է քաշել ու լուծել է գիտության պատմության ֆունդամենտալ հարցեր: Բնության մասին գիտության զարգացման տենդենցը, որ սահմանել է Արիստոտելը, հաստատվում է ֆիզիկայի զարգացման ողջ ընթացքով, և կարելի է անվանել «Արիստոտելի օրենք»:

Մ. Մ. Կուլմենտի ղեկուցումը նվիրված է էլեկտրամագնետիզմի Վերբյան օրենքին և գրավիտացիոն պարադոքսի նախնական ձևակերպմանը:

ՔԻՄԻԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՍԵԿՑԻԱ

Գ. Դ. Ամիրկուլիևի և Զ. Ս. Զուլֆուգարլիի ղեկուցումը նվիրված է քիմիայի և քիմիական արտադրության պատմությանը Ադրբեջանում XIX վերջին, XX դարի սկզբներին:

Ն. Ա. Բաբիյանի ղեկուցումը ծանոթացնում է Հայկական ՍՍՀ-ում նուրբ օրգանական քիմիայի սկզբնավորմանն ու զարգացմանը:

Խ. Կ. Գալֆայանը տալիս է Արարատյան ուղան կարմրից ներկ ստանալու պատմությունը և ծանոթացնում այդ միջատի հայտնաբերմանն ու նրանից ներկ ստանալու հետազոտությունների արդյունքներին:

Հ. Դ. Դեմիրճօղլյանը հետաքրքրական փաստեր է հայտնում վալենտականության և միջուկային պարբերականության ասպարեզում հայ ինքնուս գիտնական Վ. Ս. Դեմիրճօղլյանի աշխատանքների մասին: Վ. Ս. Դեմիրճօղլյանը առաջիններից մեկն էր, որ քվանտային մեխանիկայի գոյացումից շատ առաջ կարողացավ բացահայտել ատոմների պարբերականության պատճառները, տեսականորեն հիմնավորել Մենդելեևի օրենքը, կանխագուշակել իզոտոպների առկայությունն ու անդրուրանային տարրերը:

Ադրբեջանում ադսորբետների և կատալիզատորների սինթեզի ու հետազոտության պատմությանն է նվիրված Զ. Գ. Զուլֆուգարովի, Լ. Շ. Զուլֆուգարովայի, Գ. Դ. Ամիրկուլիևի ղեկուցումը:

Զ. Ի. Զուլֆուգարլին ծանոթացնում է ադրբեջանական գրականության դասականների աշխատանքներում արժարժված քիմիական հայացքներին:

Վ. Ի. Կուլենցովի ղեկուցման մեջ՝ «Քիմիայի պատմությունը և նյութի հատկությունների գենեզիսի պրոբլեմների պատմու-

թյունը», նշվում է, որ հատկությունների գենեզիսի պրոբլեմի ուսումնասիրությունը քիմիայի բոլոր բաժինների պարտադիր խնդիրն է, իսկ պրոբլեմի լուծումը կարևոր է ինչպես պատմա-քիմիական նյութի դասակարգման, այնպես էլ քիմիայի բոլոր հիմնական տեսությունների, այդ թվում, օրինակ, քվանտային քիմիայի ստատուսի և դերի սահմանման համար:

Ա. Ռ. Մելիք-Աղամիրյանը քննարկում է կալցիումի կարբիդի արտադրության դարգացման փուլերը Հայաստանում և նշում այդ արտադրության պատմական նշանակությունը Հայկական ՍՍՀ-ում քիմիական արդյունաբերության դարգացման գործում: Ռուսաստանում և Միացյալ Նահանգներում քիմիայի և նավթամշակման պատմության մի շրջանին է նվիրված Յա. Մ. Ռաբկինի գեկույցումը:

Գ. Գ. Սաֆարյանը և Վ. Ի. Կուլենցովը տալիս են Հայկական ՍՍՀ-ում ածխաջրածինների քլորացման հետազոտական աշխատանքների վերլուծությունը:

Ի. Ռ. Սելիմխանովը և Մ. Ն. Նազիմովան իրենց համատեղ գեկույցման մեջ քննարկում են անօրդանական նյութերի քիմիական հետազոտության մեթոդների դարգացումը հին աշխարհից մինչև XX դարը:

Մետաղագործության ծնունդի պրոբլեմին է նվիրված Ն. Ա. Ֆիզուրովսկու գեկույցումը: Նա համամիտ է այն հետազոտողներին, ովքեր հավիած են մետաղագործական տեխնիկայի օրրանը համարել հին Հայաստանը:

ԵՐԿՐԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ԳՈՐԾԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՍԵԿՑԻԱ

Լ. Ա. Ավագյանը լուսաբանում է Անդրկովկասում երկրաբանական գիտության և երկրաբանական գործի դարգացման մեծ երախտավոր Հ. Տ. Կարապետյանի գործունեությունը Հայաստանում:

Ադրբեջանում նավթի երկրաբանության կազմավորմանն ու դարգացման պատմությանն է նվիրված Ադ. Ա. Ալիևի և Ք. Ի. Միրզոևի գեկույցումը:

Կ. Ա. Ալիզադեն, Տ. Ա. Մամեդովը և Աբ. Ա. Ալիզադեն տալիս են Ադրբեջանի մեդոկայնոդոլի բիոստրատիգրաֆիական հետազոտությունների պատմությունը, իսկ Ի. Վ. Բատյուշկովան՝ Կովկասի երկրաշարժերի ուսումնասիրության պատմությունը նախասովետական շրջանում:

Թ. Վ. Բրուլիձեն լուսաբանում է Կովկասում ծանրաչափական, մազնիսական և օդերևութաբանական դիտումներ կատարած առաջին գիտական արշավախմբի աշխատանքները:

է. Գ. Մալխասյանը ծանոթացնում է Գերման Աբիխի՝ Հայաստանի երկրաբանական ուսումնասիրության գիտական հիմքերը դրած երկրաբանի, բազմակողմանի գործունեության հիմնական փուլերին:

Վ. Մ. Մանոյանը տալիս է Երկրի կառուցվածքի վերաբերյալ պատկերացումների սկզբնավորումն ու զարգացման ընթացքը հին Հայաստանի տարածքում:

Ա. Ի. Մախմուդովի ղեկուցումը նվիրված է Ադրբեջանի հանքերում կոբալտի և նրա միներալների հայտնագործման պատմությանը, Վ. Ա. Մելքոնյանինը՝ պղնձի մետալուրգիայի զարգացման պատմությանը Հայաստանում:

Պ. Ս. Սահակյանը բնութագրում է երկրաբանական գիտության պատմության մեջ ֆորմացիաների ուսմունքի նշանակության մասին պատկերացումների էվոլյուցիան: Նա մատնանշում է, որ սովետական հետազոտողների ջանքերով հաջողությամբ զարգանում է ֆորմացիաների մասին ուսմունքը, այդ զարգացումը ցույց է տալիս, որ ֆորմացիոն վերլուծության սկզբունքն ու մեթոդները ձեռք են բերել մեթոդաբանական նշանակություն, իսկ վերջինս վճռական տեղ է գրավում երկրաբանա-պատմական և գենետիկական հետազոտություններում:

Երկրաբանության մեջ արդի գիտատեսիլական հեղաշրջմանն է նվիրված Վ. Վ. Տիխոմիրովի ղեկուցումը: Նրա բնորոշմամբ այդ հեղաշրջումը պայմանավորված է ֆունդամենտալ գիտությունների բնագավառում կատարված խոշոր հայտնագործություններով: Երկրաբանության տարբեր ճյուղերում արված հայտնագործությունները հանգեցրին սկզբունքորեն նոր գաղափարների մշակմանը, որոնք հեղափոխեցին երկրաբանական միտքը:

Գ. Ֆ. Տրիֆոնովն առանձնացնում է նստվածքային ապարառաջացման էվոլյուցիայի մասին պատկերացումների զարգացման հիմնական փուլերը:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՍԵԿՑԻԱ

Գ. Ս. Աբրահամյանի ղեկուցումը նվիրված է XIX դարի երկրորդ կեսում Հայաստանում Պ. Ա. Զիխաշովի աշխարհագրական հետազոտությունների նկարագրությանը:

Ա. Ա. Ասլանյանը ծանոթացնում է օդերևութաբանության վերաբերյալ առաջին հայկական աղբյուրին, որը պատկանում է Անանիա Շիրակացուն:

Գ. Ս. Դիրրովան բացահայտում է XIX դարում Կովկասի ռազմա-վիճակագրական տեսությունների դերը երկրամասի բնությունը ճանաչելու դործում:

Մերձկասպյան Անդրկովկասի օրինակով Ն. Գ. Կոմարովան տալիս է պատմա-աշխարհագրական նյութերի նշանակությունը ներկայիս լանդշաֆտների զարգացման ուսումնասիրության դործում:

Դ. Ռ. Նաղարեթյանը վերլուծում է Ռուսական աշխարհագրական բնկերության Կովկասի բաժանմունքի պարբերական մամուլում Հայաստանի վերաբերյալ հրապարակված նյութերը:

Ա. Գ. Զրեկաշվիլին տեղեկություններ է հայտնում 1902 թվականին ղեպի Մեծ Արարատի զագաթը կազմակերպված արշավախմբի մասին: Ըստ հեղինակի արշավախումբը Մեծ Արարատի զագաթին տեղակայել է օդերևութաբանական կայան:

ԿԵՆՍԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՍԵԿՑԻԱ

Գ. Գ. Ավագյանը հին հայկական ձեռագրերում պահպանված նյութերի հիման վրա նկարագրում է հին և միջնադարյան Հայաստանում մորեխի կատարած ավերածությունները:

Մ. Կ. Գանիկի, Ռ. Ա. Մամեդովի և Մ. Բ. Վելյուդի ղեկուցումը նվիրված է Ադրեքանում կենդանիների և թռչունների մի քանի անաեորը և այլ վարակիչ հիվանդությունների էպիդեմիոլոգիայի և միկրոկենսաբանության ուսումնասիրության պատմությանը:

«Դարալագյադի և Եղեգնաձորի պանիրների արտադրության հարցի շուրջ» համատեղ ղեկուցման մեջ Լ. Ա. Երզնկյանը, Ա. Տ. Մաղաբյանը, Մ. Շ. Փահլեանյանը և Ա. Տ. Քալաշյանը ծանոթացնում են պանիրների միկրոկենսաբանական և կենսաբանական հետազոտություններին, ինչպես նաև գործարանային եղանակով այդ պանիրների արտադրության իրենց մեթոդին:

Բ. Ն. Մաղուրմովիչն անդրադառնում է Կովկասի ֆաունայի ուսումնասիրության ուղղությամբ ուկրաինացի գիտնականների աշխատանքներին:

«Ս. Շահրիմանյանի տերմինաբանական բուսաբանական բառարանը» զեկուցման մեջ Կ. Ս. Մարջանյանը նշում է, որ դա հայերեն բուսաբանական տերմինները ի մի բերելու առաջին փորձն է: Բառարանը գրվել է XIX դարի սկզբներին:

Արարատյան որդան կարմրի կենսաբանական նկարագրի և օջախների հայտնաբերման աշխատանքների մասին է պատմում Մ. Ա. Տեր-Գրիգորյանի զեկուցումը:

Դ. Ն. Տեսերենիկովա-Բաբայանի և Ս. Ա. Բաբայանի զեկուցումը նվիրված է Հայկական ՍՍՀ-ում սնկաբանական հետազոտությունների պատմությանը, Ա. Դ. Թորոսյանին՝ կյանքի էություն հասկացության էվոլյուցիային:

ՏԵՆԻՍԿԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՍԵՎՑԻԱ

Ի. Ա. Անդրիաշվիլու, Ռ. Ի. Կախիձեի և Ֆ. Ն. Տավաձեի զեկուցումներում քննարկվում են հին ժամանակներից ի վեր Վրաստանի տերիտորիայում քանդակադրոշմման արվեստի տեխնոլոգիայի առանձնահատկությունները:

Էներգետիկայի, հաշվողական տեխնիկայի, սարքաշինության, էլեկտրամեքենաշինության զարգացման պատմությանն են նվիրված Ս. Ա. Սապարովի, Ս. Գ. Հարությունյանի, Վ. Խ. Բեզլարյանի, Լ. Շ. Հարությունյանի զեկուցումները:

Հայկական ՍՍՀ-ում շինանյութերի հետազոտման, հանույթի և կիրառման կազմակերպման գործում ճարտարապետ Դավիթ Զիսլիևի դերի մասին է պատմում Զ. Ա. Հացագործյանի և Ռ. Ա. Տարախյանի համատեղ զեկուցումը:

Զ. Ի. Քյազիմ-Ջադեն վերլուծում է էներգետիկայի զարգացումը Ադրբեջանում, շոշափելով նաև կադրերի պատրաստումը և էլեկտրաէներգետիկայի վերաբերյալ գիտատեխնիկական գրականության ստեղծման պրոբլեմը:

Վ. Ռ. Տոգոնիձեն լուսաբանում է Անդրկովկասյան երկաթուղու շինարարության զարգացման հիմնական փուլերը:

Վ. Մ. Յանվարաշվիլին քննարկում է մեքենաշինական տեխնիկայի զարգացման հարցերը Սովետական Վրաստանում:

ԲԺՇԿՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՍԵՎՑԻԱ

Տ. Լ. Բաբրաձեն ծանոթացնում է XI դարի վրաց բժիշկ Կանանելու գրքի բովանդակությանը:

X դարի միջինասիական բժիշկ, գիտնական Աբուրեբր ալ-Բուխարուն է նվիրված ն. Գ. Կուդարիի զեկուցումը:

Երկու զեկուցում նվիրված է Հայկական ՍՍՀ-ում բժշկության առանձին ճյուղերի զարգացման լուսարանմանը. Վ. Մ. Մարտիրոսյանինը՝ օթորինոլարինգոլոգիայի, Վ. Մ. Փենեսյանինը՝ ռենտգենարանոթյան:

Խ. Ն. Փիրումովը տալիս է Հայկական ՍՍՀ-ում մալարիայի և աչք վարակիչ հիվանդությունների ուսումնասիրության պատմությունը:

Զ. Գ. Թազդիսին կանգ է առնում բժշկության հետ փիլիսոփայություն կապի վրա, նշելով, որ բժշկության վրա փիլիսոփայության ազդեցությունը մեկն էր այն պատճառներից, որոնք նպաստեցին արեկերում բժշկության բուռն զարգացումը:

Ի. Ի. Տոպուրիան և Դ. Շ. Կորչիլավան համառոտակի նկարագրում են XIX դարի վերջի XX դարի սկզբների հույն բժիշկ Տրիանտաֆիլիդեսի կյանքն ու գործունեությունը, որը ստանալով հմրուպական և ռուսական կրթություն այնուհետև իր ամբողջ կյանքն անց է կացրել Բաթումիում:

Մ. Ս. Շենգելյան ծանոթացնում է Պ. Ա. Կլապիտոնիշվիլու՝ ռուսական կրթությամբ առաջին վրաց բժշկի, գործունեությանը վրաստանում և Ադրբեջանում (XIX դարի առաջին կես):

Գ. Թ. Էֆենդիևի զեկուցումը նվիրված է ներքին հիվանդությունների գծով ադրբեջաներեն գիտական տերմինների և դասագրքերի ստեղծման պատմությանը:

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Գ. Ա. Աղախանյանը կանգ է առնում Սովետական Հայաստանում գյուղատնտեսության սոցիալիստական վերականգնման շրջանում կատարված ջրատնտեսական աշխատանքների վրա:

Հայաստանում ծխախոտագործության մուտքի և զարգացման մասին պատմական տեղեկություններ է հայտնում Մ. Ա. Գյուլխասյանը:

Վ. Ա. Դարյանը համառոտակի տալիս է շերամապահության տեխնիկայի զարգացման պատմությունը Հայաստանում հնուց մինչև մեր օրերը:

Զ. Խ. Դիլանյանի զեկուցումը նվիրված է կաթնատնտեսության զարգացման, իսկ Ա. Մ. Կոթոլյանինը՝ մեղվաբուծության գիտահետազոտական աշխատանքների պատմությանը Հայաստանում:

Կ. Բ. Լեժավան ծանոթացնում է Վրաստանում գյուղատնտեսության մեքենայացման պատմության 80-ամյա մի շրջանի (1850—1929 թթ.):

Հայկական ՍՍՀ-ում բուսաբուծական գիտության հիմնադիր Մ. Գ. Թումանյանի կյանքի ու գործունեության մասին է Ա. Ա. Մաթևոսյանի ղեկուցումը:

Խ. Պ. Միրիմանյանը քննարկում է հողագիտության զարգացման առանձնահատկությունները Հայաստանում մինչդեռևս և՛ շրջանում:

Է. Ս. Մորիկյանը շոշափում է IX—XIV դարերում Հայաստանում գիտական այգեգործության զարգացման հարցերը:

Վրացական գյուղատնտեսական ինստիտուտի հիմնադրման պատմությանը և մասնագիտական կադրերի պատրաստման գործում նրա դերին է նվիրված Ի. Ֆ. Սարիշվիլու և Գ. Գ. Տոդուայի ղեկուցումը:

Հ. Մ. Խաչատրյանը համառոտակի վերլուծում է Կիլիկյան հայկական թագավորության շրջանի (XI—XIV դարեր) կենդանաբուծական գրականությունը:

Վ. Մ. ՄԱՆՈՅԱՆ